

บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วางแผนดำเนินการวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบตามวัตถุประสงค์เป็นขั้นตอน ดังนี้

แหล่งข้อมูล

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและบุคคล

1.1 ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร ตำรา เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่มีผู้ทำการศึกษาไว้เพื่อให้ได้แนวคิด เป็นกรอบในการศึกษาและประเด็นสำหรับรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณกรรมสุภาวดีคำสอนของล้านนา จากงานเขียนของนักเขียนวรรณกรรมล้านนา เช่น ศาสตราจารย์ มณี พยอมยงค์ ประคอง นิมมานเหมินทร์ เรณู อรรถฐาเมศร์ และ ยุทธ เวชคารณ เป็นต้น เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพูดคุยกับชาวบ้าน

1.2 การศึกษาจากบุคคล ได้ปรึกษาอาจารย์ในภาควิชาส่งเสริมการศึกษา และอาจารย์ผู้มีความเชี่ยวชาญด้านการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องความเป็นหญิง ความเป็นชาย เพื่อขอคำแนะนำแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น ตลอดจนข้อเสนอแนะเพื่อให้มีแนวทางที่จะศึกษาหาข้อมูลได้ตรงตามวัตถุประสงค์

2. การศึกษาข้อมูลในภาคสนาม

การศึกษาเรื่องความคาดหวังของสังคมกับพฤติกรรมและบทบาทความเป็นผู้หญิงในชุมชน ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่บ้านเหมืองจี้ หมู่ที่ 1 ตำบลเหมืองจี้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท คนในชุมชนยังยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน ในขณะที่เดียวกันก็มีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกและมีโอกาสได้รับข่าวสารความรู้จากสื่อมวลชนต่าง ๆ การเข้าไปเก็บข้อมูลในชุมชน ผู้วิจัยดำเนินการด้วยตนเอง ดังนี้

2.1 การเก็บข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับชุมชน การเก็บข้อมูลพื้นฐานของชุมชนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง การศึกษา วัฒนธรรม โดยการศึกษาจากเอกสารของทางราชการที่ได้ทำการสำรวจไว้แล้ว เช่น เอกสารเกี่ยวกับหมู่บ้าน จปฐ. แผนที่

หมู่บ้าน นอกจากเอกสารของทางราชการแล้วได้ทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยการ สัมภาษณ์และพูดคุยกับผู้อาวุโสของชุมชน เช่น พ่อหมื่น ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะกรรมการหมู่บ้าน และเป็นอาจารย์วัด พ่อหนานศรี ซึ่งเป็นผู้อาวุโสในชุมชนและเป็นผู้มีความรู้ด้านวัฒนธรรม ความเชื่อต่าง ๆ พ่อหลวงยุทธนา ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น และในการสำรวจแผนที่หมู่บ้าน ได้ใช้วิธี ศึกษาวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม (PRA) กับกลุ่มวัยรุ่นในหมู่บ้าน จำนวน 6 – 8 คน ทั้ง ผู้หญิงและผู้ชาย โดยนำประเด็นว่าขณะนี้กลุ่มของพวกเขาอยู่ตรงส่วนใดของหมู่บ้าน แล้วขยาย พื้นที่ไปเรื่อย ๆ จนได้แผนที่ของหมู่บ้าน ในระหว่างที่ดำเนินการผู้วิจัยได้พยายามให้ทุกคนในกลุ่ม ได้แสดงความคิดเห็นพร้อมทั้งให้สมาชิกในกลุ่มได้ตรวจสอบความถูกต้อง ผู้วิจัยยังได้สอบถามถึง บ้านที่กำหนดให้เป็นกลุ่มเป้าหมาย หลังจากการทำแผนที่หมู่บ้านโดยวิธี PRA แล้วได้เดินสำรวจ หมู่บ้านเพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง การศึกษาวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วมครั้งนี้ นอกจากได้แผนที่หมู่บ้านแล้วยังได้เป้าหมายในการให้ข้อมูลด้วย

2.2 การเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายหลักแบ่งเป็น 2 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้ถ่ายทอด หมายถึง บุคคลหญิง-ชายที่มีสถานภาพอยู่ในสถาบันต่าง ๆ เช่น พ่อแม่ ครู พระ ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ฯลฯ มีอายุประมาณ 45 – 70 ปี และเป็นกลุ่มบุคคลที่เคยได้รับการถ่ายทอดในเรื่องค่านิยม ระบบคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับบทบาทหญิง-ชาย ปัจจุบันอยู่ในสถานะของผู้ให้การถ่ายทอด โดยผู้วิจัยใช้เวลาสัมภาษณ์พูดคุยในช่วงที่ร่วมทำ กิจกรรมตามประเพณี หรือไปเยี่ยมที่บ้านเพื่อพูดคุยในประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจและต้องการข้อมูลเพิ่มเติมตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้รับการถ่ายทอดซึ่งเป็นเพศหญิง แบ่งเป็น 3 วัย

วัยเด็ก อายุประมาณ 5 – 13 ปี โดยการพูดคุย สังเกตและทำ กิจกรรมร่วมกับผู้อื่น ซึ่งกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ต้องใช้เวลาในการทำควมคุ้นเคยมาก เพราะเนื่องจากเด็กเหล่านี้อายและยังไม่คุ้นเคยกับผู้วิจัย ดังนั้นเมื่อผู้วิจัยต้องการทราบ ข้อมูล จากเด็กในวัยนี้ ผู้วิจัยได้ชวนลูกสาวของผู้วิจัยไปร่วมเก็บข้อมูลด้วย โดยพูดคุยและสังเกตจาก การเล่นและการสนทนาของเด็กในวัยใกล้เคียงกัน

วัยหนุ่ม-สาว อายุประมาณ 14 - 25 ปี กลุ่มเป้าหมายนี้ ผู้วิจัยใช้เวลาในการพูดคุย สนทนา ในระหว่างทำงาน โดยบ้านที่พักจะจ้างคนแกะลำไยเพื่อทำลำไยอบ

แห่ง ซึ่งจะมีผู้หญิงในหมู่บ้านกลุ่มนี้มารับจ้างแกะลำไย ในระยะแรกได้พูดคุยในเรื่องทั่วไปและเมื่อมีความคุ้นเคยสนิทสนมกัน จะแทรกประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา ซึ่งใช้เวลาประมาณ 2 – 3 อาทิตย์ ก็มีความสนิทสนมและถูกเชื่อเชิญให้ไปเที่ยวที่บ้าน ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ได้สังเกตพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายนี้ด้วย

วัยครองเรือน อายุประมาณ 27 – 40 ปี กลุ่มเป้าหมายนี้ผู้วิจัยค่อนข้างจะสนิทสนมและคุ้นเคยมากเพราะเป็นคนรุ่นราวคราวเดียวกัน โดยอยู่ในสถานะทั้งพี่และทั้งน้อง ในระยะแรกของการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้พูดคุยในเรื่องทั่ว ๆ ไป เรื่องการทำมาหากิน เรื่องลูกเสียเป็นส่วนใหญ่ เมื่อสนิทสนมคุ้นเคยกันพอสมควรจึงสอบถามในประเด็นที่สนใจ ซึ่งกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นทั้งผู้รับการถ่ายทอดและผู้ถ่ายทอดค่านิยมระบบคิด ซึ่งพบว่าจะเป็นกลุ่มที่อยู่ระหว่างวัฒนธรรมแบบเก่าและวัฒนธรรมแบบใหม่

กลุ่มเป้าหมายรอง เป็นผู้ให้ข้อมูลประกอบเพื่อให้ได้ข้อมูลชัดเจนยิ่งขึ้น ตลอดจนเป็นผู้ตรวจสอบข้อมูลซึ่งบางครั้งก็ได้ข้อมูลในเรื่องที่สนใจจากการวิพากษ์วิจารณ์กลุ่มเป้าหมายหลักจากคนกลุ่มนี้ด้วย

3. วิธีการเข้าถึงข้อมูลในชุมชนและการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลในชุมชนด้วยตนเองโดยวางแผนรวบรวมข้อมูลเป็นขั้นตอนดังนี้

3.1 การเตรียมตัวเข้าชุมชนและการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

เมื่อได้เลือกพื้นที่ศึกษาซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีปรากฏการณ์สอดคล้องกับหัวข้อที่ศึกษา ผู้วิจัยได้เข้าไปแนะนำตัวโดยแสดงสถานภาพเป็นนักศึกษาจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และเล่าถึงหัวข้อวิทยานิพนธ์แต่เพียงคร่าว ๆ ให้กับผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่อนามัย ครู อาจารย์ ในโรงเรียนที่อยู่ในชุมชน ซึ่งได้แนะนำให้ไปพูดคุยกับผู้อาวุโสในหมู่บ้านที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องข้าวขอ การเล่นิทานพื้นเมือง (เจ็ย) นอกจากการแนะนำตัวในครั้งนี้ ได้สอบถามข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน ข้อมูลที่ได้รับส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลจากทางราชการซึ่งได้รวบรวมและจัดบันทึกไว้

ในการเข้ามาศึกษาในชุมชนครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากครอบครัวคุณอรุณี มหาวงค์ทอง เพื่อนของผู้วิจัยในการให้ที่พักขณะทำการศึกษาวิจัย ในระยะแรกของการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ขอให้คุณอรุณี เป็นผู้นำไปรู้จักผู้อาวุโสในหมู่บ้าน การพูดคุยกับ

ผู้อาวุโสในระยะนี้จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นมาของหมู่บ้าน ซึ่งผู้อาวุโสแต่ละท่านจะเล่าเรื่องความเป็นมาของหมู่บ้านในอดีตด้วยความภาคภูมิใจในความสัมพันธ์ ความเป็นเครือญาติ ความอุดมสมบูรณ์ของหมู่บ้าน และปิดท้ายด้วยคำว่า “สมัยก่อนไม่เหมือนสมัยนี้” เสมอ ซึ่งจะ เป็นประเด็นที่ทำให้ผู้วิจัยต้องกลับไปหาคำตอบว่าสมัยก่อนไม่เหมือนสมัยนี้อย่างไร

นอกจากการพูดคุยกับผู้อาวุโสแล้ว ใน 2 – 3 สัปดาห์แรก เวลาของ ผู้วิจัยจะใช้ในการสร้างความสัมพันธ์และเชื่อมความสัมพันธ์ให้เกี่ยวโยงไปยังบุคคลและชุมชน โดยเข้าร่วมในกิจกรรมทางศาสนา งานประเพณีของหมู่บ้าน งานศพ งานแต่งงาน ในระยะนี้เอง ทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสมองและศึกษาชุมชนโดยทำตัวเหมือนเป็นคนในชุมชน ได้มีโอกาสไปทานข้าว และพูดคุยกับคนในชุมชนบ่อยครั้งขึ้น ทำให้ผู้วิจัยมีความอบอุ่นและมีความมั่นใจในตัวเองเพิ่มขึ้น

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้แบ่งช่วงระยะเวลาของการศึกษาและเก็บข้อมูลออกเป็น 3 ระยะเวลาคือ

ระยะที่ 1 หลังจากที่ได้ศึกษาทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ของ หัวข้อ งานวิจัยได้ชัดเจนแล้วได้เข้าไปสำรวจชุมชนด้วยตนเอง โดยในระยะแรกประมาณ 1 อาทิตย์ ได้เข้าไปพื้นที่แบบไป-กลับ โดยดูสภาพทั่วไปของชุมชน ได้พูดคุยกับเจ้าของ ร้านค้าในชุมชน ซึ่งจะมีชาวบ้านมาซื้อของและจับกลุ่มสนทนาในเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใน หมู่บ้านอยู่เสมอ ซึ่ง ทำให้ค้นพบว่าร้านค้าในชุมชนจะเป็นแหล่งข้อมูลแหล่งหนึ่งที่สามารถหาข้อมูลได้ ผู้วิจัยได้สอบถามถึงความเป็นมาของหมู่บ้าน ประเพณี ผู้นำหมู่บ้าน เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับผู้วิจัยที่จะ ไปแนะนำตัวกับผู้นำของหมู่บ้าน หลังจากนั้นได้เข้าพักอยู่ในชุมชนและได้เข้าไปแนะนำตัวกับ ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่อนามัย ครู อาจารย์ในโรงเรียน ตลอดจนผู้อาวุโสในชุมชน โดยมีคุณอรุณี มหาวงค์ทอง เป็นผู้ให้การช่วยเหลือในด้านภาษา เนื่องจากผู้อาวุโสในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะพูด ภาษายอง ทำให้ผู้มีปัญหาเรื่องการสื่อสารด้านภาษา จึงต้องมีการตรวจสอบข้อมูลอย่างละเอียด ซ้ำไปซ้ำมา ข้อมูลที่ได้รับในระยะที่ 1 ส่วนใหญ่จะเป็น ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชน สภาพทั่วไป ประเพณีวัฒนธรรม การทำมาหากินของคนใน ชุมชน ซึ่งเป็นข้อมูลที่เป็นทางการ เช่น ข้อมูล ความจำเป็นพื้นฐาน ข้อมูลจากการพัฒนาชุมชนของสำนักงานพัฒนาชุมชน ซึ่งรับผิดชอบชุมชน บ้านเหมืองจี้ เป็นต้น สำหรับข้อมูลที่ไม่เป็นทางการได้รับการพูดคุยกับผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ข้อมูลเหล่านี้ได้บันทึกไว้ในแบบบันทึกและทำการตรวจสอบข้อมูลในเรื่องดังกล่าวหลายครั้ง จาก

ผู้ให้ข้อมูลหลายคนจนแน่ใจว่าข้อมูลเหล่านั้นมีความแน่นอน จึงนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อให้คำแนะนำต่อไป

ระยะที่ 2 หลังจากที่ได้รับทราบข้อมูลเบื้องต้นพอสมควรแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างตัวผู้วิจัยและคนในชุมชนเริ่มมีความคุ้นเคยกันมากขึ้น ประกอบกับช่วงเวลานั้นเป็นช่วงที่จะมีคนในชุมชนเข้ามารับจ้างแกะลำไยในบ้านที่ผู้วิจัยพักอยู่ซึ่งบางวันก็จะช่วยครอบครัวที่ผู้วิจัยพักอาศัยอยู่ด้วยในการซื้อขายลำไย ทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสนี้จะพูดคุย สอบถาม และสร้างความคุ้นเคยมากยิ่งขึ้น การพูดคุยในระยะที่สองนี้ จะเป็นการพูดคุยที่เจาะลึกในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อศึกษามากยิ่งขึ้น การเก็บข้อมูลในครั้งนี้ผู้วิจัยได้เริ่มสอบถาม สัมภาษณ์ จากกลุ่มผู้อาวุโสทั้งหญิงและชาย ซึ่งเมื่อได้พูดคุยกับผู้อาวุโสคนหนึ่ง ก็จะถูกแนะนำให้ไปหาข้อมูลจากผู้อาวุโสคนอื่นต่อไป ประเด็นสนทนาจะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับการถ่ายทอดระบบคิด ค่านิยมในเรื่องบทบาทหญิง-ชาย ตลอดจนคติคำพังเพยต่าง ๆ ตามประเด็นที่สนใจศึกษา นอกจากการสนทนาเป็นรายบุคคลแล้วยังได้สนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้สูงอายุ 1 ครั้ง ในวันที่มีการประชุมของชมรมผู้สูงอายุของหมู่บ้าน ชมรมผู้สูงอายุนี้เป็นชมรมที่รวบรวมกลุ่มผู้สูงอายุในหมู่บ้านเมืองจี้และหมู่บ้านใกล้เคียง โดยมีการประชุมทุกวันอังคารที่ 2 ของเดือน ประธานชมรมคือพ่อครูกรีธา อายุ 67 ปี อดีตครูใหญ่โรงเรียนบ้านเมืองจี้ โดยใช้สถานีนามัยบ้านเมืองจี้เป็นที่พบปะ ในบางเดือนเจ้าหน้าที่อนามัยจะเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ และมีการรับประทานอาหารร่วมกัน ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าร่วมทำกิจกรรมทอดผ้าป่าของชุมชน และได้สังเกตการแบ่งบทบาทหน้าที่หญิง-ชายของกลุ่มนี้ด้วย เมื่อได้ข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายนี้พอสมควรแล้ว ผู้วิจัยได้ลำดับและวิเคราะห์ข้อมูลเป็นหมวดหมู่เพื่อสะดวกต่อการเขียนรายงาน

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มผู้ถ่ายทอดแล้ว ในการเก็บข้อมูลต่อไป ผู้วิจัยมุ่งศึกษาและสอบถามข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายอีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มผู้รับการถ่ายทอด โดยมีทั้งกลุ่มที่เป็นเด็ก เป็นคนวัยหนุ่มสาวและวัยครองเรือน กลุ่มเป้าหมายนี้ผู้วิจัยต้องใช้เวลาในการสร้างความคุ้นเคย ในระยะแรกได้พูดคุยสอบถามในเรื่องทั่ว ๆ ไป บางครั้งการสนทนายังไม่ได้ข้อมูลและเนื้อหาตามประเด็นที่ต้องการมากนัก อีกทั้งมีข้อจำกัดด้านเวลาในการพูดคุยคือต้องอาศัยเวลาที่กลุ่มเป้าหมายว่างจากภารกิจจริง ๆ แต่ผู้วิจัยก็ไม่ได้ลดละความพยายามที่จะได้ข้อมูล ในระหว่างนี้ผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลือจาก พี่พิน มหาวงศ์ทอง ในการพาไปรู้จักกับบ้านของกลุ่มเป้าหมายบางคน นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชนหลายครั้ง เช่น งานทำบุญทำนถั่วสลา การทอดผ้าป่า งานแต่งงาน งานศพ เป็นต้น จนทำ

ให้คนในชุมชนคุ้นเคยและมักจะสอบถามจากเพื่อนของผู้วิจัยเสมอเมื่อคราวใดที่ผู้วิจัยไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรม กลุ่มที่ผู้วิจัยค่อนข้างหนักใจคือ กลุ่มวัยรุ่น ผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามให้ชัดเจนล่วงหน้าก่อนที่จะเก็บข้อมูลจากกลุ่มนี้ และพบว่า การเก็บข้อมูลจากกลุ่มวัยรุ่นที่นั่งสนทนาเป็นกลุ่ม หลาย ๆ คนจะไม่ได้ข้อมูลที่แน่นอนมากนัก เพราะจะเป็นการพูดเล่นหยอกล้อกันเองมากกว่า ดังนั้นผู้วิจัยจึงเปลี่ยนแนวทางในการเก็บข้อมูลโดยการเข้าไปพูดคุยเป็นรายบุคคล ในระหว่างที่แกะลำไยคือพูดคุยไปด้วยและช่วยแกะลำไยไปด้วย การเก็บข้อมูลในระยะที่สองนี้ใช้เวลาค่อนข้างยาวนาน เนื่องจากตัวผู้วิจัยเองก็มีความสับสน ไม่สามารถจัดลำดับข้อมูลได้ถูกต้อง และได้นำข้อมูลมาปรึกษากับอาจารย์ในภาควิชา เพื่อขอคำแนะนำช่วยเหลือในการมองปรากฏการณ์ ซึ่งนับว่าเป็นช่วงระยะเวลาที่ต้องใช้ความอดทนและความเพียรพยายามในการเก็บข้อมูลแต่ก็มีความภาคภูมิใจว่าตนเองสามารถเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนได้เรียนรู้ถึงวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนความเอื้ออารีของคนในชุมชน

ระยะที่ 3 ในการศึกษาครั้งนี้เป็นช่วงที่ได้กลับมาปฏิบัติราชการ ดังนั้นภารกิจหน้าที่การงานทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสเข้าไปชุมชนไม่บ่อยครั้งนัก จะเป็นช่วงวันเสาร์-อาทิตย์หรือวันหยุดประจำปีต่าง ๆ การเก็บข้อมูลในระยะนี้ส่วนใหญ่จะเป็นการเก็บ ข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่อาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำหรือประเด็นที่ยังไม่ชัดเจน ไม่ครอบคลุม เนื้อหา ไม่มีความเพียงพอในการวิเคราะห์ เมื่อได้มีโอกาสเข้าไปในชุมชนจะไปเยี่ยมเยียนกลุ่มผู้อาวุโสอยู่เสมอ ยังคงปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลายกับทุกคนในชุมชน ช่วงระยะที่ 3 ของการเก็บข้อมูลผู้วิจัยมีความเข้าใจในปรากฏการณ์สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับอาจารย์ที่ปรึกษา และนำเสนอข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ครอบคลุมขอบเขตเนื้อหาของงานวิจัยทั้งหมดแก่อาจารย์ที่ปรึกษา

4. วิธีการในการเก็บข้อมูล

ในการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ เนื่องจากเป็นการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงถูกต้องและหลากหลาย วิธีเก็บข้อมูลยังต้องใช้ผู้วิจัยเป็นหลักในการสัมภาษณ์ สังเกต ดีความ โดยละทิ้งอคติ วางตัวเป็นกลาง ซึ่งได้ใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลดังนี้

4.1 การสังเกต แบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ

ก. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ได้ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เมื่อมีความคุ้นเคยและเป็นที่ไว้วางใจของคนในชุมชน ในระหว่างร่วมทำกิจกรรมตามประเพณีได้สังเกตพฤติกรรมท่าทีของกลุ่มเป้าหมาย ทั้งทางด้านกาย การใช้ภาษาพูดและท่าทีที่แสดงออก

ข. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นวิธีที่ได้ใช้ตลอดระยะเวลาในการหาข้อมูล เพื่อศึกษาข้อมูลทางกายภาพและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยการเดินสำรวจทำให้ได้ข้อมูลทางภูมิศาสตร์ เช่น ถนนในหมู่บ้าน แม่น้ำ การตั้งบ้านเรือน การปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน ทำให้ทราบถึงข้อมูลด้านระบบความสัมพันธ์ ความเป็นเครือญาติ ตลอดจนการเข้าร่วมทำกิจกรรมของชุมชน การพูดคุยของกลุ่มเป้าหมายบริเวณร้านค้าของหมู่บ้านโดยที่กลุ่มเป้าหมายไม่รู้ตัว โดยสังเกตในเรื่องความเป็นอยู่ การสื่อสาร การแต่งกาย เป็นต้น และทำการบันทึกลงในสมุดบันทึกหลังจากเสร็จสิ้นการสังเกต

4.2 การสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

ก. การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เป็นการเก็บข้อมูลที่ผู้วิจัยต้องศึกษาประเด็นคำถามและกำหนดประเด็นคำถามที่ต้องการศึกษาไว้ล่วงหน้า ในลักษณะคำถามปลายเปิดตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เช่น การสัมภาษณ์เรื่องความเป็นมาของหมู่บ้าน วัฒนธรรม ประเพณี การอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน เป็นต้น

ข. การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ต้องศึกษาประเด็นปัญหาที่ต้องการศึกษาอย่างชัดเจนและสามารถโยงเรื่องราวที่ซักถามได้อย่างสัมพันธ์กัน โดยมีให้ผู้สนทนารู้ตัวที่กำลังถูกถามหรือถูกสัมภาษณ์ เน้นความเป็นธรรมชาติ โดยไม่กำหนดตายตัวในเรื่องสถานที่หรือเวลา เช่น พูดคุยในขณะที่ร่วมรับประทานอาหาร การเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีหรือขณะทำงาน ต้องมีความคุ้นเคยกับผู้ถูกสัมภาษณ์เป็นอย่างดี ข้อมูลที่เก็บได้จึงเป็นข้อมูลระดับลึก วิธีการนี้ช่วยให้ได้ข้อมูลเป็นแนวทางและจดบันทึกไว้เพื่อสอบถามหรือตรวจสอบข้อมูลภายหลัง

4.3 การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยใช้วิธีการนี้เมื่อมีความคุ้นเคยกับกลุ่มเป้าหมายเป็นอย่างดี ซึ่งก่อนที่จะทำการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และสังเกตจากกลุ่มเป้าหมายรายบุคคลแล้ว เพื่อที่จะได้ทราบแนวคิดของกลุ่มเป้าหมายแต่ละคนว่ามีแนวคิดในประเด็นจากการสัมภาษณ์อย่างไร การเก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่มส่วนใหญ่ กลุ่มเป้าหมายจะมีข้อจำกัดด้านเวลาจึงไม่สามารถที่จะนัดหมายได้ ดังนั้นผู้วิจัยจะใช้เวลาในช่วงที่กลุ่มกำลังทำกิจกรรมร่วมกันอยู่ ซึ่งทำตัวให้เข้าไปมีส่วนร่วมในวงสนทนา ให้ความเป็นกันเองในระหว่างสนทนา ซึ่งในการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลแทบจะไม่มีใครเลยที่กำลังให้ข้อมูลอยู่ ทั้งนี้ผู้วิจัยต้องพยายามในการดึงประเด็นสนทนา และใช้คำถามที่เอื้อต่อการเก็บข้อมูลเพื่อเปิดประเด็นในการสนทนาที่ตั้งไว้ ในขณะที่สนทนากลุ่มผู้วิจัยพยายามกระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็น และแสดงทัศนะ ประสบการณ์ของตนเกี่ยวกับประเด็นที่กำลังสนทนา

4.4 แบบบันทึกข้อมูลสนาม ผู้วิจัยได้จัดทำแบบบันทึกข้อมูลสนามซึ่งเป็นแบบบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ โดยแบ่งเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งเป็นการบันทึกที่เป็นความคิดเห็นของผู้วิจัย และอีกส่วนหนึ่งเป็นรายละเอียดที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์เพื่อป้องกันการลืมโดยบันทึกวัน เวลา สถานที่ บุคคลที่สัมภาษณ์ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นและข้อมูลที่ได้รับจากภาคสนาม เพื่อให้การเก็บข้อมูลสมบูรณ์ยิ่งขึ้นและสามารถวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อโยงใยสู่เรื่องที่ต้องการศึกษาในครั้งต่อไปได้

5. การตรวจสอบข้อมูล

ได้ทำการตรวจสอบข้อมูลทุกครั้งที่ทำการศึกษาข้อมูลในชุมชน โดยคำนึงถึงความถูกต้องของข้อมูล ความสมบูรณ์ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์และสามารถตอบปัญหาของการวิจัยได้ชัดเจนสมบูรณ์หรือไม่ โดยพิจารณาถึงความซ้ำ ๆ กันหรือความเหมือนกันของข้อมูล โดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลสามเส้า ซึ่งมีวิธีการดังนี้

1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล เป็นการตรวจสอบแหล่งข้อมูล แหล่งเวลารวมทั้งแหล่งบุคคล เช่น เมื่อได้พูดคุยสัมภาษณ์และได้ข้อมูลแล้ว ได้ตรวจสอบข้อมูลโดยการเปลี่ยนแปลงสถานที่ในการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูล หาโอกาสพูดคุยเป็นการส่วนตัวหรือพูดคุยเป็นกลุ่ม รวมทั้งสังเกตท่าทีของผู้ให้ข้อมูลด้วยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงและมีความถูกต้อง นอกจากนี้ยังได้เห็นพฤติกรรมด้านอื่น ๆ ของผู้ให้ข้อมูล เมื่อในสถานที่หรือเวลาที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบด้าน

2. การตรวจสอบสามเส้าด้วยวิธีการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมควบคู่กับการซักถาม สัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากเอกสารของชุมชนประกอบด้วย

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลจากการศึกษาแต่ละครั้ง ได้มีการตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล ได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นระยะ ๆ หากข้อมูลที่ได้ยังไม่เพียงพอต่อการเข้าใจปรากฏการณ์ได้ทำการจัดเก็บข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม ดังนั้น การวิเคราะห์ ข้อมูลจึงเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูลในภาคสนาม การจดบันทึกโดยละเอียดและการตรวจสอบข้อมูลอย่างสม่ำเสมอทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเพียงพอสำหรับวิเคราะห์และครอบคลุมเนื้อหาทุก ๆ

ด้าน หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาประมวล รวบรวมเป็นหมวดหมู่และนำเอาปรากฏการณ์
รวมทั้งเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นซึ่งผ่านการตรวจสอบข้อมูลดีแล้ว มาทำการจัดระบบเรียบเรียง
หาความหมาย เชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียด
และนำเสนอข้อมูลเชิงบรรยายโดยมีอาจารย์ที่ปรึกษาได้คอยช่วยเหลือให้คำแนะนำ ตลอดจน
แก้ไขในส่วนที่บกพร่องพร้อมทั้งให้กรอบการวิเคราะห์ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น